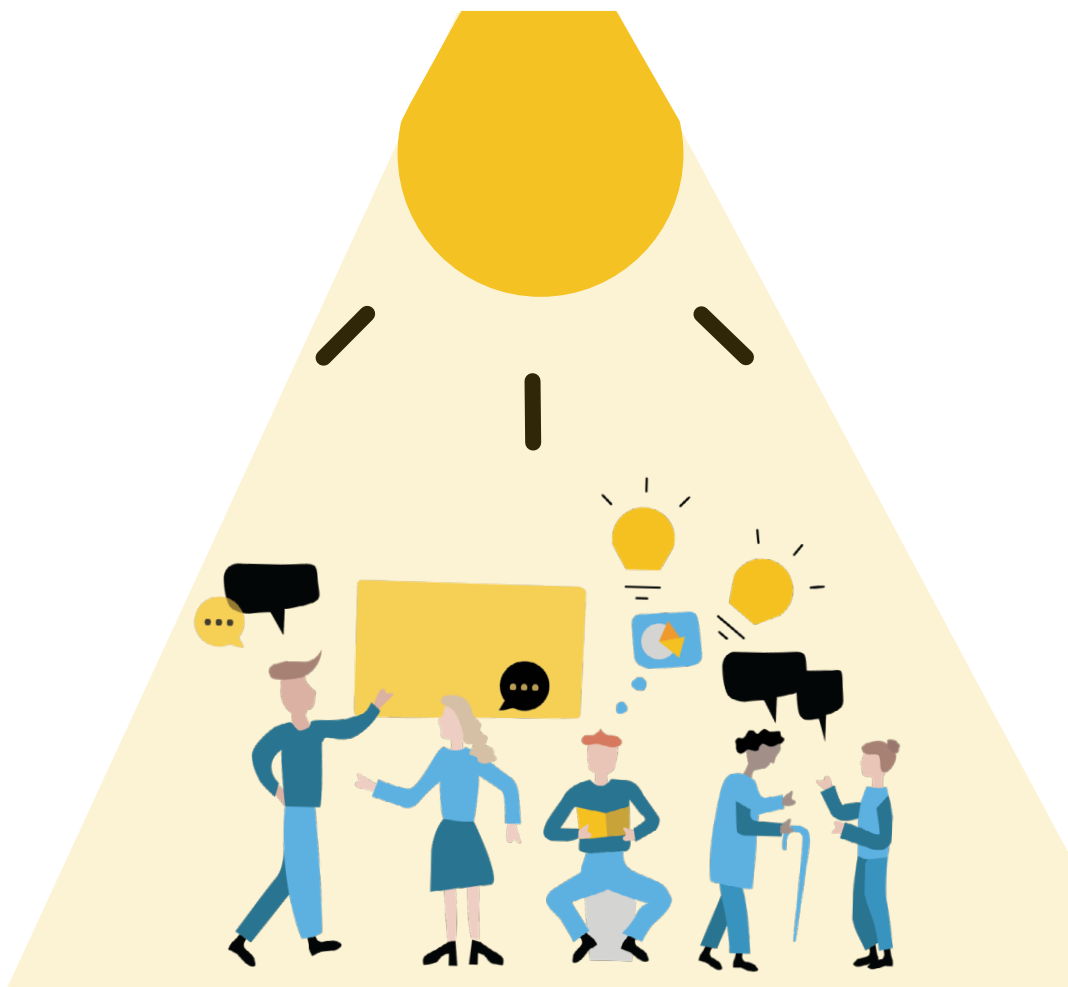

MATERIALSAMLING

- til medlemmene i folkepanelet for bærekraftig forbruk av varer

INNHOOLD

Leserveiledning	3
Ordliste	4
Ekspertgruppen	6
Veier til bærekraftig forbruk	8
Dilemmaer	14
Status på Norge og bærekraftig forbruk	17
Overblikk rapporter, strategier og handlingsplaner	24

LESERVEILEDNING

Kjære medlem av det nasjonale folkepanelet for bærekraftig forbruk

I løpet av de neste månedene skal du og resten av folkepanelet møtes for å lære, snakke, jobbe og komme med anbefalinger om hvordan den norske regjeringen bør jobbe med en vanskelig oppgave: Hvordan vi kan endre vårt overforbruk av varer. Folkepanelets anbefalinger vil være viktige for landets videre arbeid med å løse denne vanskelige oppgaven det er å redusere forbruket vårt.

Hovedoppdraget som dere sammen skal besvare, er:

“Hvordan kan vi sammen arbeide for å redusere overforbruket av varer og samtidig leve gode liv?”

På de neste sidene kan du lese om Folkepanelets ekspertgruppe og hvilken kunnskap de har identifisert som viktig for å svare på utfordringen. Du kan også lese om Norges status på utslipp og forbruk.

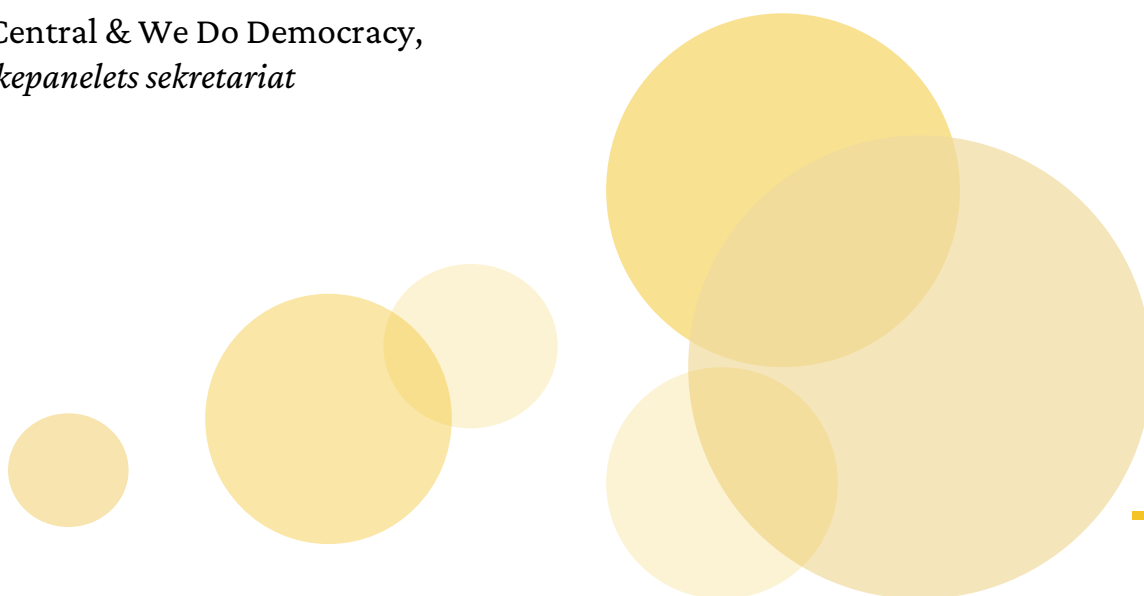
Denne kunnskapen er nøye valgt ut og godkjent av Folkepanelets ekspertgruppe for å bidra til å danne grunnlag for diskusjonene deres.

I løpet av vår felles helg på Gardemoen i november vil vi dykke ned i materialet og jobbe med det. I resten av tiden i Folkepanelet håper vi at dere vil bruke denne samlingen av materiale som en hjelp i samtalene vi skal ha om Norges overforbruk av varer.

Vi håper du får glede av å lese den.

Med vennlig hilsen

SoCentral & We Do Democracy,
Folkepanelets sekretariat

ORDLISTE

Karbonbudsjett (Carbon Budget)

Karbonbudsjettet er en beregning av den maksimale mengden CO₂ og andre klimagasser vi kan slippe ut i atmosfæren før vi når en kritisk temperaturøkning, typisk 1,5 °C eller 2 °C over førindustrielt nivå. Dette budsjettet er satt av FNs klimapanel (IPCC) og gir oss en tidsbegrensning: jo mer vi slipper ut nå, desto mindre tid har vi igjen før vi når grensene som kan føre til alvorlige klimakonsekvenser. Karbonbudsjettet fungerer som et styringsverktøy som hjelper politikere og selskaper til å forstå hvor drastiske tiltak som trengs for å redusere utslippene og nå klimamålene.

Tippekuntpunkter (Tipping Points)

Tippekuntpunkter i klimaet refererer til terskelverdier der endringer i klimasystemet kan bli irreversible eller selvforsterkende. Eksempler inkluderer smelting av Grønlandsisen, endringer i havstrømmer eller avskoging av Amazonas, som kan utløse kaskadeeffekter som forverrer global oppvarming ytterligere. Når et tippekuntpunkt nås, kan det føre til dramatiske og permanente endringer i klimaet, som gjør det svært utfordrende å reversere prosessene. Dette er en av grunnene til at det haster å holde temperaturøkningen under kontroll, for å unngå å utløse disse farlige overgangene.

Fotavtrykk (Footprint)

Et fotavtrykk, spesielt i klima- eller miljøkontekst, refererer til mengden ressurser eller klimagassutslipp en person, et produkt eller en virksomhet forårsaker gjennom sitt forbruk. Karbonfotavtrykk og økologisk fotavtrykk er vanlige former, der karbonfotavtrykk måler CO₂-utslipp og økologisk fotavtrykk ser på alle typer ressurser som kreves for å støtte en livsstil eller produksjon. Fotavtrykket hjelper oss å forstå vår innvirkning på planeten og gir et

mål på hvor bærekraftig vår atferd er, slik at vi kan jobbe mot å redusere belastningen på naturressurser og klimasystemet.

Reboundeffekt (Rebound Effect)

Reboundeffekten oppstår når effektiviseringstiltak reduserer energiforbruket eller kostnadene, men hvor besparelsene delvis eller helt forsvinner fordi folk eller virksomheter endrer atferd. For eksempel kan en husholdning som sparer penger på en energieffektiv oppvarmingsløsning, bruke besparelsene til å reise mer, som igjen øker deres samlede klimagassutslipp. Reboundeffekten viser hvordan atferd og økonomisk vekst kan motvirke miljøgevinster og illustrerer viktigheten av å kombinere energieffektivisering med tiltak som sikrer reelle reduksjoner i ressursbruk og utslipp.

Avkobling (Decoupling)

Avkobling refererer til prosessen hvor økonomisk vekst skjer uten tilsvarende økning i miljøbelastningen, som klimagassutslipp eller ressursforbruk. Målet er å oppnå økonomisk utvikling samtidig som man reduserer den negative miljøpåvirkningen. Avkobling kan være absolutt (total reduksjon i miljøpåvirkning) eller relativ (reduksjon i miljøpåvirkning per enhet økonomisk vekst). Denne strategien er sentral i bærekraftig utvikling og krever innovasjon innen teknologi og produksjon for å sikre at økonomisk aktivitet kan vokse uten å ødelegge miljøet.

Substitusjon (Substitution)

Substitusjon handler om å erstatte produkter eller prosesser med alternativer som har mindre negativ miljøpåvirkning. Dette kan innebære å bytte ut fossile energikilder med fornybare, bruke resirkulerte materialer i stedet for nye råmaterialer eller erstatte plast med nedbrytbare alternativer.

Substitusjon er en av de mest direkte måtene å redusere miljøavtrykket på, siden det reduserer behovet for ressurser og kan minimere klimagassutslipp og avfall. Effektiv substitusjon krever at de nye alternativene er økonomisk levedyktige og like funksjonelle som de opprinnelige løsningene.

Sirkulær økonomi (Circular Economy)

Sirkulær økonomi er en modell for ressursbruk som tar sikte på å eliminere avfall og forlenge livssyklusen til produkter. I stedet for den tradisjonelle lineære modellen (produsere, bruke, kaste), handler sirkulær økonomi om å gjenbruke, reparere, resirkulere og oppgradere produkter og materialer så mye som mulig. Målet er å skape et selvopprettholdende system der verdien av ressurser maksimeres og behovet for nye ressurser minimeres. Sirkulær økonomi kan bidra til både å redusere utslipp og skape nye økonomiske muligheter ved å fremme bærekraftige og innovative løsninger.

Territorielle utslipp

Disse utslippene refererer til alle klimagasser som slippes ut innenfor et bestemt geografisk område, som en by eller et land. For eksempel vil Norges territorielle utslipp inkludere utslippene fra industri, transport, jordbruk og energi som finner sted innenfor Norges grenser. Denne tilnærmingen er ofte brukt i internasjonal klimapolitikk, som for eksempel i Kyotoprotokollen og Parisavtalen, der hvert land rapporterer utslipp basert på hva som skjer innenfor landets grenser.

Forbruksbaserte utslipp:

Dette inkluderer utslippene som genereres gjennom produksjon av varer og tjenester som forbrukes av innbyggerne i et land, uansett hvor produksjonen finner sted. Dette betyr at dersom Norge importerer varer fra utlandet, vil utslippene knyttet

til produksjonen av disse varene (f.eks. i Kina eller Tyskland) inkluderes i Norges forbruksbaserte utslipp, siden det er norske forbrukere som etterspør disse produktene. Forbruksbaserte utslipp gir derfor et helhetlig bilde av hvor mye utslipp en befolkning indirekte bidrar til, gjennom sitt forbruksmønster.

En viktig grunn til å skille mellom territorielle utslipp og forbruksbaserte utslipp er å få en mer nøyaktig forståelse av et lands klimapåvirkning, spesielt for land som har mye import og eksport

Virkemidler

Med virkemidler mener vi de styringsverktøyene som statlige og kommunale myndigheter har tilgjengelig, som for eksempel avgifter, subsidier, direkte regulering og informasjon.

MØT EKSPERTGRUPPEN

Dere skal som medlemmer i folkepanelet for bærekraftig forbruk få et godt grunnlag av tilgjengelig forskning og kunnskap å lene dere på, når dere skal utarbeide anbefalinger til Regjeringen.

Ekspertgruppen nedenfor har blitt invitert til å bidra med innspill til forskning og kunnskap om sammenhengen mellom klima- og naturtap og forbruk av varer som tekstiler, sko, elektronikk, møbler og utstyr til hjem og fritid. Ekspertene kommer fra ulike fagfelt og universitets- og forskningsinstitusjoner.

Dag O. Hessen / Professor i biologi, Universitetet i Oslo

Bakgrunn innen evolusjonsbiologi og økologi, og har i de senere år spesielt forsket på klima og naturtap, og koblingen mellom disse, blant annet som leder av "Centre for Biogeochemistry in the Anthropocene". Foruten en lang rekke vitenskapelige publikasjoner, også forfatter av populærfaglige skrifter og bøker. Flere av disse er relatert til forbruk og miljøkonsekvenser.

Hege Westskog / Seniorforsker Universitetet i Oslo

Westskog har i mange år forsket på virkemidler som benyttes i overgangen mot et lavutslippssamfunn. Hun har studert husholdningers praksiser, og hvordan lokal klima- og miljøpolitikk blir utformet. Hun er programkoordinator for forskningscenteret «Include» som skal frembringe kunnskap om hvordan vi kan realisere et sosialt rettferdig lavutslippssamfunn gjennom inkluderende prosesser og nære samarbeid mellom forskning og offentlig, privat og frivillig sektor. Westskog har bred publiseringserfaring på feltet og har tidligere vært forskningsleder ved CICERO – Senter for Klimaforskning.

Ottar Ness / Professor ved NTNU

Ottar Ness er professor på Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap og leder NTNU WellFare: Nordisk forskningscenter for livskvalitet og sosial bærekraft. Han forsker blant annet på sosial ulikhet og hva som bidrar til livskvalitet og sosial bærekraft.

Christian A. Kloeckner / Professor ved NTNU

Christian A. Kloeckner forsker på bærekraftig forbrukeratferd, og undersøker drivkrefter og barrierer for miljøatferd. Han er spesielt interessert i hvordan klimatrusselen og det emosjonelle stresset denne trusselen kan skape hos folk kan påvirke motivasjon og handlekraft til å begrense klimaendringene. Kloeckner har vært forskningsleder ved Psykologisk institutt siden 2011 og leder forskningsgruppen «Consumption, Environment, and Traffic».

Silje Skuland / Forskningsleder ved Forbruksforskningsinstituttet SIFO

Silje E. Skuland, ph.d., leder forskningsgruppen Forbrukerpolitikk og -økonomi ved SIFO som blant annet jobber med felt som forbruksnivåer, matvaner, bærekraftig matforbruk, gjeld, sårbare forbrukere, dagligvarehandel, verdikjeder og forbrukerpolitikk. Skuland er sosiolog, og hennes forskningsfokus ligger innenfor inkluderende forbruk, matfattigdom og matsikkerhet. Skuland har deltatt i en rekke nasjonale og internasjonale prosjekter der sårbare forbrukere er den mest vanlige fellesnevneren.

INNLEDNING FRA EKSPERTGRUPPEN

Klima- og miljøutfordringer vi står overfor er store. Globalt må vi redusere klimagassutslippene til nær null innen 2050 for å unngå farlige klimaendringer (IPCC, 2023), samtidig som vi må begrense tapet av natur (IPBES, 2019). Både Parisavtalen og Naturavtalen har mål vi ligger langt unna, både globalt, og for Norges del. Norge har mål om utslippsreduksjon tilsvarende 55 % innen 2030 og deretter med 90-95 % innen 2050 (fra 1990-nivå) (Regjeringen, 2023). Statistisk Sentralbyrå oppgir at foreløpige beregninger viser en nedgang i utslipp på 9,1 % siden 1990 (SSB, 2024). Miljødirektoratet konkluderer at vi også er et stykke unna å nå målene vi har satt for bevaring av natur (30 % av planeten innen 2030 (Naturavtalen, 2022), særlig når det gjelder skog og hav- og kyst (Miljødirektoratet, 2024a). Analyser gjort av blant annet Hickel (Hickel, 2020a, Hickel, 2024) viser også at om man tar utgangspunkt i den belastningen forbruket vårt gir for miljøet¹, har Norge brukt opp årlig budsjett basert på planetens tålegrenser i overgangen mellom første og andre kvartal av året (Hickel, 2024). Norge har for eksempel et materielt fotavtrykk som er nesten 6 ganger så høyt per person som naturens tålegrenser tillater. (Senter for Utvikling og Miljø. (2024). Folk om forbruk og omstilling (Rapport 2024-3). Universitetet i Oslo. Hentet fra <https://www.sum.uio.no/include/publikasjoner-media/rapporter/include-rapport-2024-3-folk-om-forbruk-og-omstilling.pdf>)

Dere har, som medlemmer i folkepanelet om bærekraftig forbruk, fått en viktig oppgave. Norge ligger langt bak når det gjelder vårt forbruk av varer. Samtidig er det ikke en oppgave som har én riktig løsning eller én bestemt vei som er den riktige å følge. Det finnes mange ulike veier til bærekraftig forbruk, som alle inneholder potensial, men som også har sine iboende svakheter. Derfor er dette også en krevende oppgave, som regjeringen har gitt dere. Men de har bedt dere om å delta nettopp fordi oppgaven er vanskelig. Regjeringen kan ikke løse den uten å få innspill på hvordan vi, basert på deres hverdagskunnskap, kan redusere vårt overforbruk.

Vi håper derfor at dere vil dykke inn i dilemmaene som er skissert. Det er et forsøk på å dekke spørsmålene som er viktige for at vi skal lykkes med en omstilling.

Dere vil møte noen av oss på de forskjellige samlingene, hvor vi vil bidra med vår faglige ekspertise.

Lykke til med arbeidet!

VEIER TIL BÆREKRAFTIG FORBRUK

Det finnes ikke bare én vei til bærekraftig forbruk og sirkulær økonomi. Det er ulike tilnærminger til målet om bærekraftig forbruk.

De forskjellige overordnede tilnærmingene til bærekraftig forbruk kan deles inn i fire hovedveier. Innenfor disse veiene finnes det også ulike tiltak. Man kan skille mellom tiltak som fokuserer på individnivå, organisasjons- og bedriftsnivå, og samfunnsnivå.

Tiltak på individnivå tar utgangspunkt i hva man som individ kan gjøre for å endre forbruksmønstrene sine og hvilke konkrete, hverdagslige handlinger som kan bidra til bærekraftig forbruk.

Tiltak på organisasjons- og bedriftsnivå gir bedrifter og produsenter et ekstra ansvar for å skape bærekraftige produkter, og fokuserer også på fellesskapenes rolle. Tiltak på samfunnsnivå ser på politisk innblanding og rammeverk.

Innenfor hver overordnet tilnærming kan det finnes ulike typer tiltak, men alle typer kan ha en positiv effekt.

Alle de forskjellige veiene til bærekraftig forbruk kan skape en sirkulær økonomi. Veien dit, og hva sirkulær økonomi betyr i praksis, er imidlertid forskjellig. Forskjellene handler om alt fra teknologiens rolle til selve forbruksvolumet. Men alt dette kan du lese mer om i de fire overordnede veiene til bærekraftig forbruk.

OVERORDNEDE TILNÆRMINGER

Statlig forbrukerpolitikk – planlegging og intervensjon

Statlig forbrukerpolitikk setter fokus på hvordan staten kan drive en omstilling til bærekraftig forbruk. Tiltakene kan ha forskjellige fokusområder (atferdsendringer, teknologisk utvikling m.m.), men fellesnevneren er at ansvaret ligger hos staten. Derfor er virkemidlene sentrert rundt lovgivning.

Overordnet vei til bærekraftig forbruk:

Blandet. Fokus er på at staten regulerer. Dette kan gjøres ved å innføre tiltak som begrenser forbruk, endrer forbruk eller utvikler produksjon.

Fem mulige tiltak:

- **Skatter og avgifter**
Økte avgifter på produkter og tjenester med høy miljøpåvirkning og reduserte skatter på bærekraftige alternativer.
- **Subsidier og grønne jobber**
Gi økonomiske insentiver til bedrifter som produserer miljøvennlige produkter, og skaper grønne arbeidsplasser.
- **Miljømerking**
Innføring av mer omfattende og tydelige miljømerker som gir forbrukerne bedre informasjon om produktenes miljøpåvirkning (f.eks. energimerking på elektronikk).
- **Regulering av reklame**
Begrensninger på reklame for visse produkter, spesielt rettet mot barn eller på områder som fremmer unødvendig forbruk (som luksusprodukter).
- **Utdanning og bevisstgjøring**
Statlige kampanjer som oppfordrer til bærekraftig forbruk.

Kritikk av statlig forbrukerpolitikk – planlegging og intervensjon/inngrep

- **Politisk motstand:**
Strengt statlige intervensjoner kan være svært upopulære blant både forbrukere og næringslivet, spesielt hvis de innebærer høyere skatter, forbud eller restriksjoner på populære produkter. Dette kan skape politisk uro og gjøre det vanskelig å gjennomføre slike tiltak.
- **Overregulering:**
For mye statlig innblanding kan føre til ineffektivitet og skape en følelse av at folk mister friheten til å ta egne forbruksvalg. Næringslivet kan oppfatte dette som byråkratisk og begrensende for innovasjon.
- **Økonomiske byrder på sårbare grupper:**
Selv om målet er å beskytte miljøet, kan statlige inngrep som avgifter og restriksjoner ramme lavinntektsgrupper hardest hvis det ikke tas tilstrekkelig hensyn til sosial rettferdighet i utformingen av tiltakene.

Grønn vekst

Grønn vekst fokuserer på å fremme økonomisk vekst og utvikling samtidig som det sikres at naturressursene ikke overbelastes. Denne tilnærmingen bygger på tanken om at ressursforbruk kan stabiliseres og gradvis reduseres gjennom økt effektivitet og investeringer i grønn teknologi. Grønn vekst anerkjenner behovet for teknologisk innovasjon og ser bærekraft som noe som kan oppnås ved å optimalisere eksisterende systemer og strukturer, for eksempel ved å gjøre forsyningskjeder mer bærekraftige og bruke merking og offentlige informasjonskampanjer. Kommunikasjonen som oppfordrer til bærekraftig forbruk, bruker nudging, sosiale kampanjer og informasjon.

Overordnet vei til bærekraftig forbruk:

Substitusjon (erstatte noe med mer miljøvennlige produkter): Forbud mot bruk av bestemte materialer og produksjonsprosesser, påvirkning av forbrukernes valg, merkeordninger, energimerking. Fokus på teknologiutvikling, frivillighet og insentiver.

Fem mulige tiltak:

- **Informasjon og miljømerking:**
Utdanning og kampanjer som øker forbrukernes bevissthet om miljøvennlig forbruk og bærekraftige alternativer. Produkter med miljømerker gir forbrukerne informasjon om hvilke produkter som er mest miljøvennlige, slik at de lettere kan ta bærekraftige valg.
- **Energiøkonomisering:**
Investering i teknologier som forbedrer energieffektiviteten, som f.eks LED-belysning, energieffektive apparater og smarte hjemløsninger.
- **Fornybar energi:**
Overgang til energikilder med lavt karbonavtrykk, som sol-, vind- og vannkraft, som kan bidra til å redusere utslipp fra strømproduksjon og redusere avhengighet av fossilt brensel.
- **Innovasjoner i produksjon:**
Implementering av sirkulære økonomiprosesser, slik at produksjonsmaterialer kan gjenbrukes og ressurser utnyttes bedre.
- **Miljøsertifisering av bedrifter:**
Ordninger for bedrifter som sikrer at produksjonen er i tråd med miljøstandarder, kan påvirke forbrukernes valg.

Kritikk av grønn vekst

- **Rebound-effekten:** Teknologiske forbedringer kan føre til økt effektivitet, men også til at folk konsumerer mer, noe som opphever miljøgevinstene. For

eksempel kan energieffektivisering føre til at forbrukere kjøper større hus eller flere apparater, som igjen øker energibruken.

- **Teknologisk optimisme:** Grønn vekst legger stor vekt på at teknologi alene kan løse miljøproblemene. Kritikere påpeker at teknologiske løsninger ikke er tilstrekkelige alene, og at de kan ta for lang tid å implementere i stor skala for å løse akutte miljøproblemer som klimaendringer.
- **Fortsatt vekstmodell:** Grønn vekst bygger fortsatt på ideen om økonomisk vekst, noe som kan være uforenlig med bærekraft på lang sikt. Noen hevder at vekst i seg selv alltid vil føre til økt ressursbruk, selv om den blir grønnere.

Nedvekst

Nedvekst tolker bærekraftig forbruk som nedskalering av produksjon og forbruk.

Denne tilnærmingen ser økonomisk vekst som uforenlig med bærekraft, da vekst fører til økt ressursforbruk og energibruk, noe som ikke er mulig i en verden med begrensede ressurser. Nedvekst legger vekt på å endre forbruksmønstre og utvikle de tiltak som må til for å muliggjøre en mer simpel og mer bærekraftig livsstil. Det er også fokus på de positive aspekter av å leve et mer bærekraftig liv.

Overordnet vei til bærekraftig forbruk:

Reduksjon (lavere forbruk og produksjon):

Det kan være gjennom både statslige tiltak, men også gjennom innsatser i lokale fællesskaper. Det viktigste er blot, at der er fokus på at redusere, ikke utvikle eller endre.

Mulige tiltak:

Kjøpe færre ting og velg alternativer

- Bruke dem sjeldnere eller på en mindre ressurskrevende måte. Brug hjemmeavlede grønnsaker, reparasjon, gjenbruk, og deling innen sosiale

nettverk.

Redusere arbeidstid og inntekt:

- Tjene mindre penger, slik at det er færre forbruksmuligheter. Økt mulighet for deltidsarbeid og lavere arbeidsmengde. Ved å jobbe mindre kan mennesker bruke mer tid på aktiviteter som ikke krever forbruk, som hagearbeid, frivillig arbeid og tid med familie.

Kvoter for ressursbruk

- Innføre kvoter for maksimalt personlig energiforbruk, ressursbruk eller CO₂-utslipp

Forbud mod luksusvarer:

- Innføre avgifter eller reguleringer på ikke-essentielle luksusvarer for å redusere deres forbruk og minimere miljøpåvirkningen fra luksussegmentet.

Selvforsyning og delingsøkonomi:

- Oppfordre til selvforsyning gjennom urbane hager, kooperativer og deling av ressurser (som bil- og verktøydeling) for å redusere behovet for individuell eierskap og forbruk.

Kritikk av nedvekst

- **Økonomisk ustabilitet:** Nedvekst innebærer redusert økonomisk aktivitet, noe som kan skape arbeidsledighet, lavere skatteinntekter og undergrave velferdsordninger. Dette er spesielt utfordrende i økonomier som er avhengig av vekst for å opprettholde velferdsstaten.
- **Politiske og sosiale utfordringer:** Det kan være svært upopulært blant befolkningen å redusere levestandarden frivillig. Dette kan føre til motstand i befolkningen, manglende politisk støtte og sterk motstand fra næringslivet som er avhengig av økonomisk vekst.
- **Manglende global gjennomførbarhet:**

Nedvekst kan være effektivt nasjonalt, men hvis ikke andre land følger etter, kan det føre til at konkurransekraften svekkes i internasjonale markeder.

Delt ansvar

Denne tilnærmingen deler ansvaret for bærekraftig forbruk mellom forbrukere, næringsliv og politisk nivå. Den fokuserer på kontekst, tilgjengelighet og attraktivitet til forbruksalternativer samt på informasjon og individuelle verdier som holdninger og motivasjoner, som er viktige for atferdsendringer som fremmer bærekraftig forbruk. Tilnærmingen legger vekt på samarbeid, partnerskap og fellesskapets betydning. Alle har et ansvar i å endre praksis.

Overordnet vei til bærekraftig forbruk:

Omorganisering. Fokus ligger på hvordan ulike deler av samfunnet kan samarbeide for å endre vaner.

Fem mulige tiltak:

- 1. Fremme nye normer for status:**
Skape en kultur der mindre forbruk og bærekraftig livsstil blir sett på som et statussymbol, i stedet for rikdom og materiell overflod.
- 2. Fellesskapsbaserte initiativer**
Stimulere til sosial støtte for redusert forbruk gjennom fellesskap, frivillige organisasjoner og lokale initiativer, som gjør det lettere å leve med lavere forbruk. Dette inkluderer også å fremme delingsøkonomi.
- 3. Samskaping:**
Forbruker og produsent samarbeider om å utvikle bærekraftige og brukervennlige produkter.
- 4. Produsentansvar:**
Myndighetene kan kreve at produsenter tar ansvar for hele livssyklusen til produktene sine, inkludert retur og

resirkulering ved slutten av levetiden. Dette fordeler ansvaret mellom produsenter, forbrukere og staten.

5. Transition Towns

Transition Towns er en bevegelse som bygger på prinsipper om lokale initiativ, læring gjennom praksis, samarbeid og fellesskap. Ideen bygger på at bærekraftighet starter med lokale initiativer i forskjellige byer.

Kritikk av delt ansvar

- 1. Uklare ansvarsfordelinger:** Når ansvar deles mellom stat, bedrifter og forbrukere, kan det føre til mangel på klare retningslinjer og at aktører fraskriver seg ansvar. Spørsmålet om hvem som skal ta ledelsen kan skape ineffektivitet i gjennomføringen av tiltak.
- 2. Lite radikale tiltak:** En tilnærming med delt ansvar kan ofte resultere i at ingen aktør tar de nødvendige, drastiske grepene som kreves for å nå bærekraftige mål. Små og gradvise endringer kan være for trege for å håndtere klimakrisen.
- 3. Avhengighet av samarbeid:** Delt ansvar krever et høyt nivå av samarbeid mellom alle aktører, noe som kan være utfordrende å oppnå i praksis, særlig i en politisk polarisert eller markedsstyrt økonomi. Uenigheter mellom aktørene kan svekke handlingene som må til.

Dilemmaer

Å redusere det personlige forbruket i Norge møter flere systemdilemmaer som stammer fra et komplekst samspill mellom økonomi, politikk, teknologi, kultur og samfunn. Her er noen av de viktigste systemdilemmaene som gjør det utfordrende å få ned det personlige forbruket:

Økonomisk vekst vs. miljømessig bærekraft

Mange økonomier, inkludert Norges, er

avhengig av kontinuerlig forbruksvekst for å opprettholde sysselsetting, velferdsordninger og økonomisk stabilitet. Lavere forbruk kan føre til redusert etterspørsel etter varer og tjenester, som igjen kan påvirke bedrifter, arbeidsplasser og økonomisk vekst negativt.

- **Dilemma:** Hvordan balansere behovet for økonomisk vekst med nødvendigheten av å redusere ressursbruk og miljøpåvirkning?

Forbrukerkultur vs. bærekraftige livsstiler

Norge har en høy levestandard, og forbruk er ofte knyttet til identitet, sosial status og velstand. Samtidig er det økende press for å redusere forbruket for å møte klimamål. Å endre disse forbruksmønstrene utfordrer dype kulturelle normer og vaner, som er bygget opp over tid.

- **Dilemma:** Hvordan få folk til å endre sine forbruksvaner uten at det oppleves som en reduksjon i livskvalitet?

Politiske tiltak vs. upopulære valg

Myndighetene har verktøy som skatter, avgifter og reguleringer for å påvirke forbruket, men mange av disse tiltakene kan være upopulære. Høyere skatter på drivstoff, energi eller luksusvarer kan føre til protester eller tap av politisk støtte. Dette gjør det vanskelig å innføre effektive tiltak uten å skape stor motstand blant befolkningen.

- **Dilemma:** Hvordan implementere nødvendige politiske tiltak for å redusere forbruket uten å skape motstand blant velgerne?

Teknologisk effektivitet vs. rebound-effekten

Teknologisk innovasjon, som energieffektivisering, kan bidra til å redusere det miljømessige fotavtrykket. Likevel kan

disse gevinstene motvirkes av den såkalte rebound-effekten, der lavere kostnader fører til økt bruk. For eksempel kan energieffektive produkter få folk til å bruke mer energi totalt sett, noe som underminerer miljøgevinsten.

- **Dilemma:** Hvordan sikre at teknologiske fremskritt faktisk fører til reelle reduksjoner i samlet forbruk og miljøbelastning?

Globalisering og import av forbruksvarer

Mange av produktene vi forbruker i Norge, blir produsert i andre land, ofte under miljø- og arbeidsforhold som er mindre strengt regulert enn her hjemme. Dette innebærer at de sosiale og miljømessige konsekvensene av vårt forbruk ofte utspiller seg langt unna oss selv. På denne måten skapes det en avstand mellom forbrukeren og de faktiske konsekvensene av forbruket, noe som gjør det vanskelig for oss som forbrukere å se, føle og ta ansvar for den globale belastningen forbruket vårt påfører.

- **Dilemma:** Hvordan kan vi redusere det globale avtrykket av forbruk når vi sjelden konfronteres med de reelle konsekvensene av vår forbruksadferd?

Inntektsulikhet og sosial rettferdighet

Tiltak for å redusere forbruk kan ha ulik effekt på ulike grupper i samfunnet. Lavinntektsgrupper har allerede et lavere forbruk og kan oppleve at økte priser eller avgifter rammer dem urettferdig. På den andre siden står høyinntektsgrupper, som har høyere forbruk og bedre ressurser til å tilpasse seg, og står ofte for størstedelen av de miljøbelastende aktivitetene.

- **Dilemma:** Hvordan utforme rettferdige tiltak som ikke rammer de mest sårbare i samfunnet hardest, samtidig som man sikrer at de som forbruker mest tar sin del av ansvaret?

Kortsiktig behovstilfredsstillelse vs. langsiktig bærekraft

Mange forbruksvalg er drevet av umiddelbare behov og ønsker, som å kjøpe nye klær, elektronikk eller reiser. Disse kortsiktige behovene er i konflikt med langsiktige miljømål. Det kan være vanskelig å få folk til å redusere forbruket på kort sikt, når fordelene først merkes på lang sikt, særlig med tanke på klimakrisen.

- **Dilemma:** Hvordan balansere individers kortsiktige ønsker med samfunnets langsiktige behov for bærekraft?

Dilemmaer på vei til en sirkulær økonomi	Nedvekst	Delt ansvar	Grønn vekst	Statlig forbrukerpolitikk – planlegging og intervensjon
1. Økonomisk vekst vs. miljømessig bærekraft	Reduserer vekst for å prioritere miljømessig bærekraft. Lavere forbruk og vekst er akseptert som nødvendig for å redusere ressursbruk og miljøpåvirkning.	Ansvar deles mellom stat, næringsliv og forbrukere. Man forsøker å balansere behovet for vekst med miljømessig bærekraft, men dette kan kreve kompromiser og samarbeid.	Ser økonomisk vekst som mulig gjennom grønn teknologi og bærekraftig innovasjon. Effektivisering og grønn produksjon fremmes for å opprettholde vekst uten å øke miljøpåvirkningen.	Fokuserer på statlige reguleringer og intervensjoner for å styre økonomien mot bærekraft, men vil også forsøke å opprettholde stabilitet gjennom nøye planlegging av vekst og forbruk.
2. Forbrukerkultur vs. bærekraftige livsstiler	Krever et radikalt skifte i forbruksmønstre mot en enklere livsstil, hvor forbruk er sterkt redusert og trivsel defineres utover materielle goder.	Fokuserer på å endre forbruksvaner gjennom samarbeid mellom stat, bedrifter og enkeltpersoner. Insentiver og informasjon for å stimulere til bærekraftige valg uten å redusere livskvaliteten.	Fremmer grønne produkter og bærekraftig forbruk, men prøver å beholde dagens levestandard ved å erstatte ikke-bærekraftige alternativer med mer miljøvennlige valg.	Staten regulerer og bruker avgifter og subsidier for å påvirke forbruk. Krever at forbrukere tilpasser seg reguleringene, men dette kan potensielt skape motstand hvis livsstilsendringer blir for påtrengende.
3. Politiske tiltak vs. upopulære valg	Legger vekt på drastiske tiltak som kan være upopulære, som reduksjon i forbruk og ressurstildeling. Forventer offentlig støtte for å fremme bærekraftige langsiktige mål.	Søker å balansere mellom nødvendige reguleringer og bred folkelig oppslutning, ofte ved å dele ansvaret mellom flere aktører for å unngå urettferdig fordeling av byrder.	Innfører grønne incentiver og skatter, men tiltakene er rettet mot å opprettholde økonomisk vekst, noe som kan gjøre dem mer akseptable for offentligheten.	Statlig ledede tiltak kan innebære kraftige intervensjoner som høyere skatter eller forbud mot visse produkter, men vil prøve å redusere upopularitet gjennom gradvis implementering og kompensasjon.

<p>4. Teknologisk effektivitet vs. rebound-effekten</p>	<p>Skeptisk til at teknologisk effektivisering alene kan løse problemet. Forbruk må også reduseres drastisk for å unngå rebound-effekter.</p>	<p>Balanserer teknologisk effektivisering med ansvarlig forbruk fra både individer og bedrifter, med bevissthet om risikoen for rebound-effekten.</p>	<p>Satser på teknologiske løsninger og effektivisering som nøkkelen til å redusere miljøpåvirkning, men er klar over rebound-effekten og prøver å motvirke den gjennom reguleringer og informasjon.</p>	<p>Innfører reguleringer for å begrense overforbruk selv etter teknologiske fremskritt, ved å forhindre at energieffektivisering fører til økt forbruk.</p>
<p>5. Det globale avtrykk av Norges forbruk</p>	<p>Reduksjon i forbruk bør også gjelde globale produksjonskjeder. Arbeider for en desentralisert økonomi med lokal produksjon og forbruk.</p>	<p>Søker globale løsninger, hvor både norske forbrukeres utledninger ikke skaber utfordringer andre steder. Der er fokus på globale partnerskaper om kloge løsninger.</p>	<p>Fremmer global handel, men med strenge bærekraftskrav og grønne sertifiseringer som skal sikre miljøvennlige produksjonskjeder.</p>	<p>Staten kan sette strenge regler for import og konsum av varer produsert under dårligere miljø- og arbeidsforhold, og prioritere handel med bærekraftige leverandører.</p>
<p>6. Inntektsulikhet og sosial rettferdighet</p>	<p>Tiltakene tar hensyn til sosiale ulikheter, og vekstnedgang vil være rettferdig fordelt, med fokus på å beskytte lavinntektsgrupper.</p>	<p>Forsøker å fordele ansvaret rettferdig mellom ulike sosioøkonomiske grupper. Inntektsulikhet blir håndtert gjennom sosialt ansvarlig politikk.</p>	<p>Teknologisk vekst kan gi rom for bedre omfordeling, men høyinntektsgrupper kan fortsatt ha et større fotavtrykk. Tiltak forsøker å kompensere lavinntektsgrupper for potensielle kostnadsøkninger.</p>	<p>Statlige intervensjoner sikrer at avgifter og reguleringer ikke rammer de mest sårbare gruppene, gjennom omfordelingspolitikk og økonomiske støttetiltak.</p>
<p>7. Kortsiktig behovstilfredsstillelse vs. langsiktig bærekraft</p>	<p>Fokus på langsiktige mål for bærekraft, selv om det betyr kortsiktig reduksjon i materiell velstand. Forbruksmønstre må endres drastisk for å møte klimamålene.</p>	<p>Arbeider for langsiktig bærekraft gjennom felles innsats og delt ansvar, men prøver å ta hensyn til kortsiktige behov ved å tilby attraktive, bærekraftige alternativer.</p>	<p>Satser på teknologiske løsninger som kan imøtekomme både kortsiktige og langsiktige behov, ved å gjøre forbruk mer bærekraftig uten store livsstilsendringer.</p>	<p>Staten implementerer planer som balanserer kortsiktige behov med langsiktige bærekraftsmål gjennom reguleringer, men med forsiktighet for å unngå drastiske livsstilsendringer som skaper misnøye.</p>

STATUS PÅ NORGE OG BÆREKRAFTMÅLENE

Norge har satt ambisiøse klimamål for å redusere klimagassutslippene, både på kort og lang sikt. Innen 2030 skal utslippene våre reduseres med minst 55 % sammenlignet med nivået i 1990, og innen 2050 er målet å oppnå en reduksjon på 90–95 %. Vi har også et lovfestet mål om å bli et lavutslippssamfunn innen 2050 (Regjeringen 2023, 28–29). Selv om Norge har kommet langt, står vi fortsatt overfor utfordringer knyttet til høye utslipp og vårt materielle forbruk (Regjeringen 2023, 19).

Hva er bærekraftsmålene, og hvorfor er de viktige?

Bærekraftsmålene er en global forpliktelse som gjelder for alle land, inkludert Norge. De 17 målene peker på hvordan vi kan oppnå velferd for alle på en måte som ivaretar både miljøet og klimaet. Målet er en bærekraftig utvikling som gir bedre livskvalitet uten å gå på bekostning av fremtidige generasjoner. Du kan lese mer om bærekraftsmålene på FN-sambandet sine sider: [FNs bærekraftsmål](#).

Status på bærekraftsmålene i Norge

Norge presterer godt på flere av bærekraftsmålene. Vi har et velferdssamfunn preget av trygghet, rettssikkerhet og materiell velstand. Utdanning og helsetjenester er tilgjengelig for alle, og vi har høy yrkesdeltakelse og relativt små forskjeller. Samtidig møter vi utfordringer knyttet til vårt høye materielle forbruk, noe som påvirker vår evne til å oppfylle enkelte bærekraftsmål. Vi scorer blant annet lavt på bærekraftsmål 12 (ansvarlig forbruk og produksjon) og bærekraftsmål 13 (stoppe klimaendringene). I tillegg har vi utfordringer knyttet til tap av naturmangfold, som påvirker bærekraftsmål 14 (liv i havet) og 15 (liv på land).

Den største oppgaven er å gjennomføre et grønt skifte der vi klarer å videreutvikle

velferdssamfunnet samtidig som vi reduserer både utslipp og forbruk (Regjeringen 2023, 4).

Organisasjonen OECD presenterte i 2022 en omfattende vurdering av Norges prestasjoner innen klima og miljø. Rapporten fremhever to kritiske områder der Norge må intensivere innsatsen for å møte sine klimamål: reduksjon av avfall og omstilling til en sirkulær økonomi (OECD 2022, 10–12). Rapporten nevner følgende:

- Rapporten peker på flere positive utviklingstrekk. Norge er rangert som nummer sju på 2021-indeksen for fremdrift mot FNs bærekraftsmål. Vi har oppnådd seks av de 17 målene og er på god vei mot ytterligere fire. Vi er verdensledende innen elektrisk mobilitet, med stor innsats rettet mot å redusere utslipp i transportsektoren. I tillegg har Norge blant den beste luftkvaliteten blant OECD-landene (38 land) (2022, 17–18).
- Norge har tatt viktige skritt mot å nå klimamålene, men det kreves ytterligere innsats, særlig når det gjelder å redusere forbruk og beskytte naturen. For å kunne oppnå bærekraftig utvikling må vi tilpasse livsstil, politikk og næringsliv til en grønnere og mer sirkulær økonomi (2022, 10–12).
- Avfall og sirkulær økonomi er to kritiske utfordringer. Norge produserer en av de høyeste mengdene avfall per innbygger i Europa. I 2019 nådde vårt totale avfallsnivå 12,2 millioner tonn. Per innbygger ligger Norge på toppen i Europa når det gjelder avfallsproduksjon. Samtidig er vår resirkuleringsgrad og produktivitet innen sirkulær økonomi relativt lav. Kun en liten andel av materialene vi bruker, går tilbake i økonomien gjennom gjenbruk (2022, 10–12).
- Norge er riktignok på vei mot å nå sine

klimamål, men flere hindringer gjenstår for å oppnå målene for 2030. Selv om klimagassutslippene har gått ned, er vi fortsatt avhengige av fossile brensler i flere sektorer (2022, 10–12).

- Når det gjelder **arealbruk og biologisk mangfold**, er situasjonen også kritisk. Økt utbygging og intensivt jordbruk legger press på naturmangfoldet. Norge har gjort fremskritt med å etablere flere verneområder, men det trengs ytterligere tiltak for å beskytte truede arter og økosystemer. Innen jordbruk er det nødvendig med større fokus på klimasmarte metoder for å redusere den negative miljøpåvirkningen (2022, 10-12).

Hvis du ønsker en mer detaljert gjennomgang av Norges prestasjoner innen klima og miljø, kan du lese rapporten her: [OECD Environmental Performance Reviews: Norway 2022 | OECD](#). Rapporten gir en oversikt over både styrkene og de kritiske utfordringene Norge står overfor, og den legger frem anbefalinger for videre fremgang.

Bærekraftsmål 12, ansvarlig forbruk og produksjon

Bærekraftsmål 12, omhandler ansvarlig forbruk og produksjon. I Norge har vi satt inn virkemidler som miljøinformasjon, merke og sertifiseringsordninger for miljø og rett til reparasjon i forbrukerkjøp. Plaststrategien fra 2021, skal fremme bærekraftig bruk av plast. Norge har også satt seg et mål om å øke materialgjenvinning av avfall, dette gjelder gjenvinning av glass-metall, papp-papir, tekstil, plast og biologisk avfall og byggevarer (Regjeringen 2023, 26-27). Skolen spiller også en viktig rolle i å fremme bærekraftig utvikling, med bærekraft som ett av de tre tverrfaglige temaene i læreplanen (2023, 28).

Forbrukerne har en nøkkelrolle i overgangen til en sirkulær økonomi, hvor materialer

gjenvinnes eller gjenbrukes istedenfor å kastes. De kan påvirke markedet gjennom sine valg av produkter og ved å utnytte sine rettigheter, som rett til reparasjon. EU har også fremmet forslag til regelverk for å styrke forbrukervernet, inkludert tiltak mot grønnvasking og økt informasjon om produkters holdbarhet og reparasjonsmuligheter (Regjeringen 2023, 26-27).

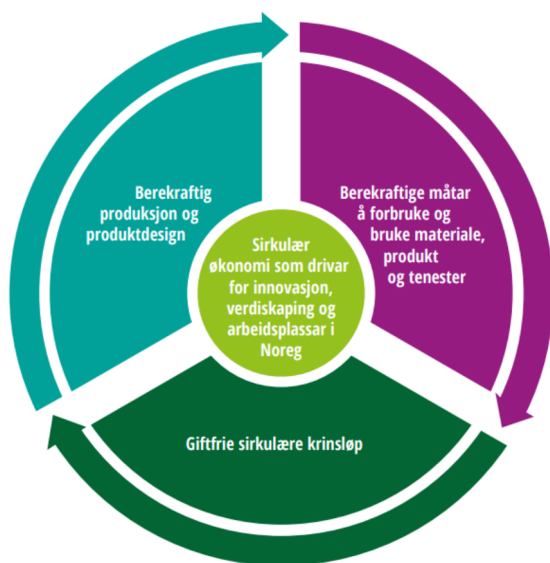
Hvordan arbeider Norge med bærekraftsmålene?

Norge jobber målrettet for å oppnå bærekraftsmålene gjennom flere initiativer og samarbeidsplattformer. Et sentralt tiltak er etableringen av [Topplederforum for bærekraftsmålene](#), der ledere fra ulike sektorer samarbeider for å dele kunnskap og diskutere utfordringer knyttet til bærekraft (Regjeringen 2023, 4). For å redusere avfall og ressursbruk i varehandelen fremmer regjeringen sirkulære løsninger som utlån, brukthandel og reparasjon, noe som skal motivere forbrukerne til å velge produkter med lavere miljøbelastning (Regjeringen 2021, 63, 115).

I 2024 lanserte Regjeringen en handlingsplan for sirkulær økonomi, som har som mål å gjøre Norge til et foregangsland på dette området. Sirkulær økonomi handler om å utnytte ressurser på en smartere måte slik at de ikke ender opp som avfall (Regjeringen 2024, 5). Handlingsplanen inkluderer tiltak som å støtte forskning og utvikling av nye teknologier som kan bidra til mer effektiv ressursbruk. Regjeringen vil også bruke skatter og avgifter for å fremme miljøvennlige produkter, og styrke kravene til bærekraft i offentlige anskaffelser. (Regjeringen 2024, 9).

For å sikre at produkter i fremtiden er mer miljøvennlige, har Regjeringen lagt fram

en ny lov om bærekraftige produkter og verdikjeder våren 2024. Regjeringen vil også bidra til strengere regler for giftfrie og bærekraftige produkter, og vurderer å innføre nye krav til sortering og innsamling av avfall som glass, metall og tekstiler fra husholdninger innen 2025. Norge ønsker også å ta en lederrolle internasjonalt i kampen mot plastforurensning, og vil jobbe for globale avtaler som støtter sirkulære løsninger for plast. I tillegg har Regjeringen satt som mål å redusere matsvinn med 50 prosent innen 2030. For å støtte dette vil det legges større vekt på at forbrukere får bedre informasjon om produktene de kjøper, unngår «grønnvasking», og lettere kan reparere varer (Regjeringen 2024, 40-41).

Figuren er hentet fra Den nasjonale strategien for en grønn, sirkulær økonomi, utgitt av Regjeringen i 2021, og illustrerer regjeringens tilnærming til omstillingen mot en sirkulær økonomi. For mer informasjon kan du lese hele strategien på regjeringen.no: [Nasjonale strategien for en grønn, sirkulær økonomi \(regjeringen.no\)](https://www.regjeringen.no/no/Nasjonale-strategi-for-ein-gron-sirkulær-økonomi-(regjeringen.no).).

Hvem er nøkkelaktører i arbeidet med bærekraftsmålene?

EU er en betydelig aktør som påvirker

Norges arbeid med bærekraftsmålene, særlig gjennom EØS-avtalen, som forplikter Norge til å følge mange av EUs regelverk. EU har blant annet satt føringer for bærekraftig forbruk gjennom regelverk for avfall, kjemikalier, energimerking og miljømerking. Fram mot 2025 vil EU også fokusere på bedre gjenvinning av materialer, avfallshåndtering og redusert forsøpling (Regjeringen 2019, 105). Hvis du vil lese mer om EUs arbeid innenfor klima og miljø, kan du gå inn på denne siden: EU-regelverk - få oversikt over status i EU og norsk lovarbeid - miljodirektoratet.no. Her finner du blant annet informasjon om regelverk for plastprodukter, emballasje og avfall.

Staten spiller en nøkkelrolle i å fremme bærekraftig utvikling gjennom regulering, skattepolitikk og offentlige anskaffelser. Regjeringen kan tilrettelegge for sirkulære produkter og løsninger ved å stimulere etterspørsel, støtte innovasjon og fremme samarbeid mellom næringsliv og forskningsmiljøer, noe som bidrar til en grønnere økonomi (Regjeringen 2021, 9).

Fylkeskommuner og kommuner er nøkkelspillere i omstillingen til sirkulær økonomi i Norge. De fungerer som pådrivere, tilretteleggere og koordinatore for gjennomføringen av sirkulære tiltak lokalt, og er sentrale i å sikre samarbeid mellom næringsliv, sivilsamfunn og offentlig sektor (Regjeringen 2021, 7).

Varehandelen og tjenestenæringene har også en viktig funksjon, ettersom de møter forbrukerne direkte og kan tilby bærekraftige produkter og tjenester. De er i en unik posisjon til å påvirke forbruksmønstre og bidra til en mer sirkulær økonomi (Regjeringen 2021, 9).

Til slutt er **forbrukerne** selv en avgjørende

aktør. Deres valg og etterspørsel etter bærekraftige og sirkulære produkter vil i stor grad bestemme hvor vellykket omstillingen til en grønn økonomi blir. Forbrukernes aktive deltakelse og bevissthet rundt miljøvennlige valg er sentralt for å oppnå Norges bærekraftsmål (Regjeringen 2021, 9).

Utvikling av forbruket i Norge

Globalt sett er ressursforbruket en av de viktigste årsakene til klimaendringer, forurensning og tap av biologisk mangfold. Ifølge FNs ressurspanel har uttak og bearbeiding av ressurser mer enn tredoblet seg de siste 50 årene. Dette har ført til alvorlige konsekvenser som økt luftforurensning, vannmangel og redusert vannkvalitet. Dersom ikke forbruket blir mer effektivt og sirkulært, vil det globale ressursforbruket øke med 60 prosent de neste 40 årene (Regjeringen 2024, 5).

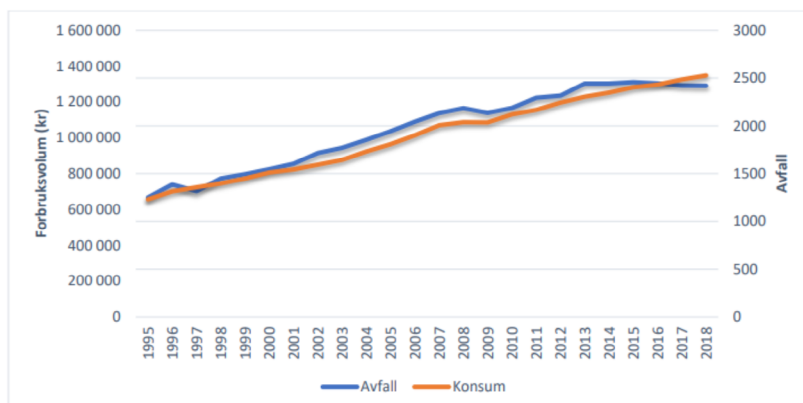
Norge, som er blant de rikeste landene i verden med høy kjøpekraft, har opplevd en økning i forbruk parallelt med velstand og befolkningsvekst. De siste tiårene har nordmenns forbruksutgifter vokst betydelig (Regjeringen 2019, 13). Ifølge OECD har Norge et høyt materielt fotavtrykk per innbygger sammenlignet med andre land (Regjeringen 2024, 5). I 2021 produserte nordmenn mer avfall enn gjennomsnittet av europeere (Regjeringen 2021, 35). Justert for prisstigning, har forbruksutgiftene våre økt med 176 % fra 1980 til 2017, og med 65 % fra år 2000 (Regjeringen 2019, 18).

Forbruket av varer og tjenester fra norske husholdninger, bedrifter og offentlig sektor resulterte i 70 millioner tonn klimagassutslipp i 2020, noe som tilsvarer 13 tonn utslipp per person. Over 60 % av disse utslippene, kjent som Norges klimafotavtrykk, skjer i andre land. Dette innebærer at mye av utslippene knyttet til det vi forbraker i Norge skjer utenfor landets grenser (Miljødirektoratet 2024). For mer informasjon, kan du besøke Miljødirektoratet sine sider: [Utslipp av klimagasser fra norsk forbruk er beregnet - miljodirektoratet.no](https://www.miljodirektoratet.no/utslipp-av-klimagasser-fra-norsk-forbruk-er-beregnet).

Norges lave rangering i statistikkene for bærekraftig forbruk skyldes en kombinasjon av høyt forbruk, store avfallsmengder og lav materialgjenvinning, særlig av plast (Regjeringen 2021, 35). Det private forbruket har aldri vært høyere enn nå, og utgjør 41 % av BNP (Regjeringen 2021, 63). Den betydelige veksten i forbruket av tekstiler og sko har også vært påvirket av fallende priser, der prisene på klær har vært på nivå med tidlig 1980-tall på grunn av økt import fra lavkostland (Regjeringen 2019, 18).

Gjenvinning og forbruk av varer

Materialgjenvinningen i Norge har stabilisert seg rundt 40 %, men mange avfallstyper har fortsatt stort potensial for forbedring (Regjeringen 2021, 35). Utviklingen blant husholdninger tyder på økende kjøp og kasting, noe som har betydelig innvirkning på klimagassutslipp fra produksjon, transport og bruk av energi og ikke-fornybare ressurser (ODA 2020, 3).

Figur 1: Husholdningenes gjennomsnittlige forbruk (2015-priser) og gjennomsnitt av totalt avfall fra husholdningene¹

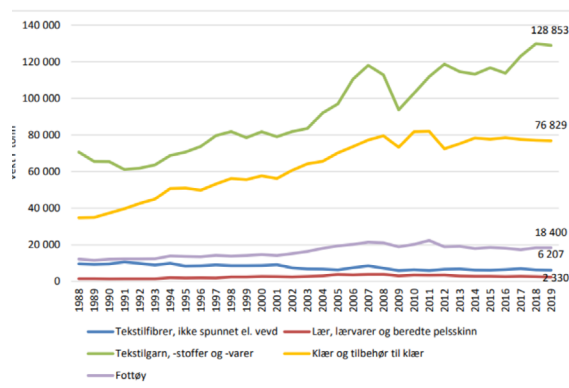
Den følgende grafen viser utviklingen av husholdningenes gjennomsnittlige forbruk over tid (ODA 2020, 3). For mer informasjon om virkemidler for forbruksendringer, kan du besøke ODA: [ODA Open Digital Archive: Virkemidler for forbruksendringer – med utgangspunkt i tiltak fra Klimakur 2030 \(oslomet.no\)](https://oslomet.no).

Norge står overfor utfordringer knyttet til forbruket av **elektronikk**. Selv om en høy andel av det elektriske og elektroniske avfallet (EE-avfall) materialgjenvinnes, har vi fortsatt et betydelig forbruk av elektroniske produkter (Regjeringen 2024, 26).

Emballasjeforbruket fortsetter å øke, med 800 000 tonn produsert i 2019, hvorav halvparten kom fra husholdninger. Dette skyldes blant en økning i levestandard, privat forbruk og overgang til engangsemballasje (Regjeringen 2021, 44).

Plastforbruket er en betydelig utfordring, med Norge som produserer 0,5 millioner tonn plastavfall årlig, en mengde som forventes å øke (Regjeringen 2021, 48). Bare 36 % av plastemballasjen fra husholdninger og næringsliv blir materialgjenvunnet, med husholdninger som kildesorterer ca. 25 % av plastavfallet. Dette indikerer at Norge har en lang vei å gå for å nå målet om 70 % gjenvinning innen 2035 (ODA 2020, 95).

Tekstilforbruket utgjør også en stor kilde til miljøproblemer. Nordmenn forbruker rundt 15 kg klær og tekstiler per person per år (Regjeringen 2021, 46). Denne kategorien har hatt den største veksten i volum mellom 2000 og 2017, med en økning på 160 % per person (Regjeringen 2019, 18). det finnes mangel på industri for materialgjenvinning, og det er få aktører i Norge som ønsker å ta imot tekstiler som ikke kan gjenbrukes (ODA 2020, 3).

5: Import av tekstiler inkl. klær, skinn og sko (tonn)⁵

Denne grafen viser utviklingen i import av tekstiler gjennom årene (ODA 2020, 7). [ODA Open Digital Archive: Virkemidler for forbruksendringer – med utgangspunkt i tiltak fra Klimakur 2030 \(oslomet.no\)](https://oslomet.no)

Effektene av Norges forbruk

Negative effekter av vårt nåværende forbruk Norges forbruk har betydelige negative miljøkonsekvenser, ikke bare nasjonalt, men også internasjonalt. OECD anbefaler derfor at Norge intensiverer arbeidet med å legge til rette for en mer sirkulær økonomi, som også tar hensyn til den negative miljøpåvirkningen fra norsk forbruk i andre land som følge av importerte varer (Regjeringen, 2024, 5).

Jordas overforbruksdag

Nåværende forbruksnivåer indikerer at vi bruker mer ressurser enn jorda kan tåle. Ifølge det europeiske miljøbyrået (EEA) er det globale forbruket allerede 50 % høyere enn bærekraftige nivåer. Det private globale forbruket står for omtrent 60 % av klimagassutslippene verden over, ifølge tall fra 2019 (Regjeringen 2019, 103). Hvert år markerer Global Footprint Network en dato kjent som ”Jordas overforbruksdag.” Dette er den dagen vi har brukt opp de naturressursene som jorda kan fornye i løpet av ett år. Etter denne dagen er alt forbruk mer enn det planeten kan produsere, og det betegnes som overforbruk. Datoen for Jordas overforbruksdag har inntrefft tidligere hvert år, og i 2024 var den 1. august (Overshoot, footprintnetwork.org). Les mer om Jordas

overforbruksdag på: [Earth Overshoot Day home - #MoveTheDate \(footprintnetwork.org\)](https://www.earthovershootday.org/)

I de nordiske landene inntreffer overforbruksdagen betydelig tidligere enn i resten av verden. Det norske forbruket er høyt, og dette har ikke bare lokale konsekvenser. Mye av det vi forbruker er produsert i andre land, noe som betyr at vårt nasjonale forbruk også fører til utslipp og miljøpåvirkning utenfor våre egne grenser (Regjeringen 2019, 103).

Miljøeffekter av tekstilindustrien

Produksjonen av tekstiler har betydelige negative miljøpåvirkninger, ettersom den krever store mengder ressurser og slipper ut miljøgifter. Det kreves hele 2.700 liter vann for å produsere én t-skjorte i bomull (Regjeringen, 2019, 103). Tekstiler er ofte vanskelig å gjenvinne, noe som resulterer i store avfallsmengder og spredning av mikroplast. Den globale tekstilindustrien er ekstremt ressursintensiv og rangeres som den fjerde mest ressurskrevende industrien i verden, samt den femte når det gjelder klimagassutslipp. Høyt forbruk av kjemikalier preger også denne sektoren. Det pekes derfor på viktigheten av at tekstilproduksjonen reguleres, og at det utvikles produkter som er designet for lengre levetid og lettere gjenvinning (Regjeringen 2021, 46).

Plastavfall og miljøproblemer

Plastavfall er en betydelig kilde til miljøproblemer, både globalt og i Norge. Det er særlig plastavfall fra forbrukere som bidrar til forurensning av hav og vann. Mikroplast fra kroppspeleprodukter og fiberutslipp fra tekstiler under vask sprer seg som mikroplast gjennom avløpsvannet (Regjeringen 2019, 103).

Positive effekter av en forbruksendring

Det er imidlertid mange positive effekter ved å endre forbruksmønstrene. En raskere overgang til en sirkulær økonomi kan medføre omstillingskostnader for næringslivet på kort sikt, men vil styrke konkurranseevnen til norsk næringsliv på lang sikt. Det nåværende markedet er preget av en lineær økonomi, hvor det ofte er billigere å kjøpe nye produkter enn å benytte seg av sirkulære løsninger som reparasjon og gjenbruk. Å være tidlig ute med å omstille seg til en sirkulær økonomi vil gi nye muligheter og et konkurransefortrinn når verden til slutt må tilpasse seg en sirkulær økonomi. Ifølge EU kan omstilling til en sirkulær økonomi skape omtrent 700.000 nye arbeidsplasser, og denne positive utviklingen er også forventet i Norge. Samtidig vil en sirkulær omstilling bidra til å redusere Norges globale klima- og miljøfotavtrykk, noe som øker sjansene for å nå både nasjonale og internasjonale klimamål (Regjeringen, 2024, 5, 6).

KILDER

FN-Sambandet [FNs bærekraftsmål](#)

Footprint network [Earth Overshoot Day home - #MoveTheDate \(footprintnetwork.org\)](#)

ODA (2020) [ODA Open Digital Archive: Virkemidler for forbruksendringer – med utgangspunkt i tiltak fra Klimakur 2030 \(oslomet.no\)](#)

OECD (2022) [OECD Environmental Performance Reviews: Norway 2022 | OECD](#)

Miljødirektoratet [EU-regelverk - få oversikt over status i EU og norsk lovarbeid - miljødirektoratet.no](#)

Miljødirektoratet (2024) [Utslipp av klimagasser fra norsk forbruk er beregnet - miljødirektoratet.no](#)

Regjeringen (2019) [Meld. St. 25 \(2018–2019\) \(regjeringen.no\)](#)

Regjeringen (2021) [Nasjonal strategi for ein grøn, sirkulær økonomi \(regjeringen.no\)](#)

Regjeringen (2023) [Oppfølging av berekraftsmåla i Noreg \(regjeringen.no\)](#)

Regjeringen (2024) [Handlingsplan for en sirkulær økonomi 2024-2025 \(regjeringen.no\)](#)

OVERBLIKK RAPPORTER, STRATEGIER OG HANDLINGSPLANER

Folk om forbruk og omstilling- resultater fra gruppeintervjuer og spørreundersøkelse

Include, forskningssenter for sosialt inkluderende energiomstilling, 2024

Rapporten oppsummerer resultatene fra en studie om nordmenns syn på forbruk og omstilling. Den kartlegger tiltak som nordmenn mener bør iverksettes for å redusere forbruket, som et flertall av de intervjuede mener er for høyt.

Anbefalt lesing: Seksjon 4.3 (side 16-21) dekker nordmenns syn på virkemidler for å redusere miljøbelastende forbruk.

Seksjon 5.2 (side 24) gir en oppsummering av disse perspektivene.

Andre relevante avsnitt: Side 21-22 og 25 omhandler nordmenns oppfatning av «det gode liv» i sammenheng med forbruksreduksjon og klimainnsats.

Publikasjonen kan hentes på:

[include-rapport-2024-3-folk-om-forbruk-og-omstilling.pdf](#)

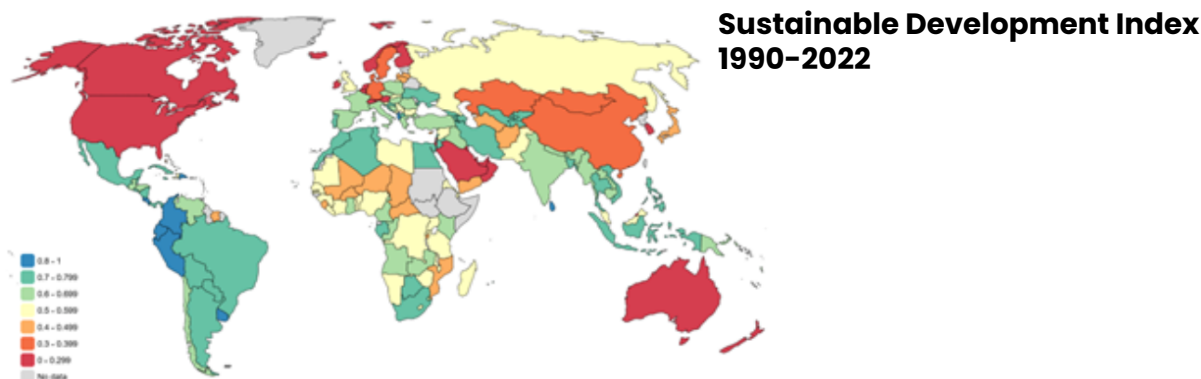
Har hvitevarens levetid endret seg fra 1998 til 2017?

Oppdragsrapport av SIFO- Forbrukerforskningsinstituttet, 2018

Rapporten fra SIFO undersøker hvordan levetid og kvalitet på hvitevarer har utviklet seg over tid, med fokus på sammenhengen mellom produktlevetid og miljøpåvirkning. Den beskriver en nedgang i både kvalitet og levetid på hvitevarer og nordmenns hyppige utskifting av slike produkter. På side 25-29 finnes en oversikt over årsakene til at folk kvitter seg med gamle hvitevarer, noe som pekes på som relevant hvis man vil finne tiltak for å forlenge produktenes levetid.

Rapporten kan leses her:

[OR 2 - Har hvitevarens levetid endret seg fra 1998 til 2017 .pdf](#)

SDI måler hvordan land kombinerer menneskelig utvikling med hensyn til miljøet. Indeksen vurderer faktorer som forventet levealder, utdanning og inntekt, justert for landets miljøpåvirkning.

Målet med indeksen er å gi et bilde av hvor godt land klarer å sikre høy levestandard uten å overskride jordas bæreevne for ressursforbruk og utslipp.

Viktig innsikt: Norge har en lav SDI-rangering (155. plass), noe som reflekterer høyt forbruk og store utslipp per person, til tross for høy levestandard.

Interessant endring: Norge har gått fra 47. plass i 1990 til 155. plass i 2022, noe som viser en betydelig økning i det økologiske fotavtrykket.

Se denne nettsiden: [SUSTAINABLE DEVELOPMENT INDEX](#)

Degrowth can work – here's how science can help

Wealthy countries can create prosperity while using less materials and energy if they abandon economic growth as an objective.

Degrowth can work- here's how science can help

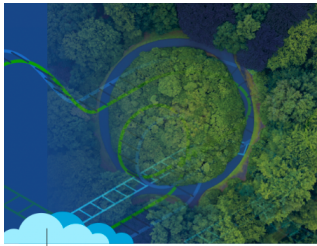
Publikasjon i Nature, 2022

Publikasjonen utfordrer de økonomiske vekststrategiene som rike land følger. Den fremhever at velstand og bærekraft kan sameksistere dersom rike landene slutter å se økonomisk vekst som sitt viktigste mål. Artikkelen utforsker strategien "de-growth", som bygger på prinsippet om at kontinuerlig økonomisk vekst og produksjonsøkning driver klimaendringer.

De-growth-strategien foreslår konkrete tiltak for å balansere sosial og økologisk bærekraft:

- Avskaffe vekst som mål for rike økonomier
- Redusere unødvendig produksjon
- Sikre menneskelig behov og velferd
- Forbedre offentlige tjenester
- Redusere arbeidstid
- Skape grønne jobber

Les mer: [Degrowth can work — here's how science can help](#)

[Handlingsplan for en sirkulær økonomi 2024–2025 \(regjeringen.no\)](https://regjeringen.no)

Handlingsplan for en sirkulær økonomi 2024–2025 er en strategisk plan lagt frem av regjeringen for å fremme overgangen fra en lineær økonomi, hvor ressurser brukes og kastes, til en sirkulær økonomi, der ressurser brukes på nytt, repareres, og resirkuleres for å skape et mer bærekraftig samfunn.

Handlingsplanen for en sirkulær økonomi 2024–2025 markerer et viktig steg i Norges arbeid for å møte klimautfordringene og redusere miljøpåvirkningen fra norsk produksjon og forbruk.

Hovedpunkter i handlingsplanen:

1. **Overgang til en sirkulær økonomi**

Planen setter mål om å redusere avfallsmengder og øke bruken av resirkulerte materialer i produksjonen. Dette skal bidra til å skape mer bærekraftige verdikjeder, samt minske klima- og miljøbelastningen fra norsk næringsliv

2. **Fokus på avfallsreduksjon**

Et av hovedmålene er å redusere mengden avfall som genereres i ulike sektorer, særlig innen bygg og anlegg, plast og tekstiler, som står for betydelige miljøproblemer. Tiltakene inkluderer bedre kildesortering, økt resirkulering og tiltak mot engangsprodukter.

3. **Innovasjon og digitalisering**

Innovasjon og bruk av ny teknologi skal fremmes for å styrke bedrifters muligheter til å utvikle sirkulære forretningsmodeller. Dette inkluderer digitalisering som kan forbedre ressursutnyttelse, og nye metoder for resirkulering og gjenbruk.

4. **Økonomiske insentiver**

Regjeringen planlegger å innføre økonomiske virkemidler, som skatter og avgifter, for å støtte opp under bedrifter som jobber mot en sirkulær økonomi. Dette kan inkludere gunstigere forhold for dem som benytter resirkulerte materialer eller tilbyr tjenester som fremmer gjenbruk.

5. **Utdanning og kompetanseheving**

Planen legger vekt på behovet for å øke kunnskapen om sirkulær økonomi i samfunnet.

Utdanningsinstitusjoner og bedrifter vil få støtte til å utvikle opplæringsprogrammer og bygge opp kompetanse for å tilpasse seg nye økonomiske modeller.

6. Samarbeid og partnerskap

For å lykkes med en sirkulær økonomi, vektlegger handlingsplanen viktigheten av samarbeid mellom myndigheter, næringsliv og forskningsmiljøer. Dette inkluderer både nasjonale og internasjonale samarbeid for å utveksle kunnskap og fremme felles mål.

7. Rapportering og måling

Regjeringen vil innføre bedre målesystemer for å overvåke fremgangen mot sirkulærøkonomiske mål. Dette skal sikre at politiske virkemidler har ønsket effekt, og bidra til å justere tiltak etter behov.

Målsetting: Handlingsplanens overordnede mål er å redusere Norges ressursforbruk og avfallsmengde betydelig innen 2030, samtidig som det skapes nye, bærekraftige økonomiske muligheter for næringslivet.

Eksempler på tiltak:

- Utvikling av en nasjonal plaststrategi.
- Strengere krav til resirkulering i byggebransjen.
- Tiltak for å redusere matsvinn.
- Økt fokus på ”produkt som tjeneste”-løsninger, hvor bedrifter leier ut produkter i stedet for å selge dem.

Kapittel 5: Virkemidler for en grønn, sirkulær økonomi i den nasjonale strategien for en grønn, sirkulær økonomi beskriver hvordan ulike politiske og økonomiske virkemidler kan fremme omstilling til en sirkulær økonomi i Norge. Kapittelet understreker behovet for et helhetlig rammeverk for å støtte nye forretningsmodeller, økt gjenbruk og effektiv ressursutnyttelse.

Oppsummerte punkter:

1. Økonomiske virkemidler: Økonomiske insentiver pekes ut som viktige for å stimulere næringslivet til å bli mer sirkulært. Kapittelet skisserer følgende muligheter

- **Skatte- og avgiftspolitik:** Endringer i skatter og avgifter kan gjøre det mer gunstig å bruke resirkulerte materialer, forlenge produktenes levetid eller redusere avfall.
- **Subsidier og støtteordninger:** Bedrifter som utvikler sirkulære løsninger kan få økonomisk støtte gjennom eksisterende eller nye tilskuddsordninger, for eksempel støtte til forskning, innovasjon eller teknologiutvikling.
- **Miljøavgifter:** Innføring av avgifter på engangsprodukter, ikke-resirkulerbare materialer og forurensende produksjon kan stimulere til mer miljøvennlige alternativer

2. Regelverk og krav: Et effektivt regelverk er avgjørende for å fremme en sirkulær økonomi.

Dette innebærer å utvikle lover og forskrifter som legger til rette for:

- **Standarder for produktdesign:** Krav til design som gjør produkter enklere å reparere, oppgradere og resirkulere, slik at levetiden blir lengre og ressursbruken reduseres.

- **Utvidet produsentansvar:** Produsenter kan få ansvar for sine produkter gjennom hele levetiden, inkludert gjenbruk og resirkulering når produktet er utbrukt.
- **Krav til offentlige innkjøp:** Offentlig sektor kan bruke sin innkjøpsmakt til å etterspørre sirkulære produkter og tjenester, og slik være en drivkraft for innovasjon i markedet.

3. Innovasjon og teknologi Kapitlet understreker viktigheten av å stimulere til innovasjon for å utvikle nye teknologier og forretningsmodeller som legger til rette for sirkulære løsninger. Viktige tiltak er:

- **Forskning og utvikling:** Økt satsing på forskning innen materialteknologi, resirkulering og sirkulære forretningsmodeller.
- **Digitalisering:** Teknologier som stordata, kunstig intelligens og tingenes internett (IoT) kan optimalisere ressursbruk og legge til rette for bedre sporbarhet av materialer og produkter gjennom livssyklusen.

4. Forbrukerrettede virkemidler For å få forbrukerne med på omstillingen til en sirkulær økonomi må det legges til rette for at de kan ta grønne og sirkulære valg:

- **Kunnskapsheving:** Informasjon og opplæring om fordelene ved en sirkulær økonomi, både for miljøet og økonomien, må nå ut til forbrukerne.
- **Merkeordninger:** Tydelige miljø- og sirkulære merkeordninger kan gjøre det enklere for forbrukerne å velge produkter med en positiv miljøprofil.
- **Tilgang til reparasjon og gjenbruk:** Tiltak for å fremme reparasjonsvirksomheter og gjenbruksmarkeder er viktige for å stimulere til lengre levetid for produkter.

5. Internasjonalt samarbeid Kapitlet legger også vekt på viktigheten av å samarbeide internasjonalt for å sikre effektiv omstilling til en sirkulær økonomi. Dette innebærer:

- **Felles regelverk:** Tett samarbeid om internasjonale regelverk, spesielt innen EU, slik at norske bedrifter konkurrerer på like vilkår.
- **Kunnskapsutveksling:** Deltakelse i internasjonale forskningsnettverk og programmer for kunnskapsdeling om sirkulære løsninger.
- **Handelspolitikk:** Sikre at internasjonal handel fremmer sirkulære verdikjeder, og at norske bedrifter har tilgang til markeder der sirkulær økonomi er høyt prioritert.

Folkepanelet for bærekraftig forbruk av varer